

Grydstrup

To hovedgårde for meget
– og en for lidt

Af *Erland Porsmose*

Grydstrup syner ikke af meget. En samling husmandssteder langs en grusvej i det svagt bølgende østfynske landskab. Ejerlavet er blot 700 meter langt og 500 meter bredt. En tredjedel af de omtrent 35–40 ha er dækket af en skov, der strækker sig øst-vest og deler ejerlavets agerjord i to lige store dele syd og nord herfor. Skoven er iøvrigt nok værd at se nærmere på. Der ligger et hyggeligt bindingsværkshus i skovens udkant, og gennem den frodige løvtræsbevoksning risler et helt lille system af bække. For den historisk interesserede er det nu især de højryggede agre i skovbunden, der tiltrækker sig opmærksomheden.

Agrene er ikke specielt flotte, altså høje og markante, men de lader sig dog tydeligt erkende, bedst i det tidlige forår, når vinteren har ryddet op i skovbundens vegetation og inden løvspringet for alvor sætter ind. Der er flere agersystemer, åse, at registrere,¹ og hermed ingen tvivl om, at det skovdækkede område tidligere – i dyrkningsfællesskabets tid – har været brugt til agerjord. Udskiftningskortet over området viser da også, at en del af den nuværende skov var agerjord for 200 år siden. Området hørte i århundreder under den tilgrænsende hovedgård Skovsbo (med aflæggerhovedgården Hannesborg), og den nuværende husmandsbebyggelse er først opstået i 1800-tallets første halvdel ved udparcellering af den tidligere

Erland Porsmose, f. 1953, dr.phil. Museumsinspektør ved Kerteminde Museum og ekstern lektor i bebyggelseshistorie ved Historisk Institut, Odense Universitet. Har siden 1981 fungeret som kulturhistorisk konsulent for fredningsmyndigheder ved en række registreringsprojekter. Forfatter til bøger og artikler om bebyggelseshistorie, landbrugs- og lokalhistorie. I 1987 publiceredes disputatsen »De fynske landsbyers historie – i dyrkningsfællesskabets tid«. Har desuden skrevet middelalderdelen i »Det Danske Landbrugs Historie« 1988.

Skovhuset i Grydstrup. Foto jan. 1991, EP.

hovedgårdsjord. Navnet Grydstrup synes jo ellers at være langt ældre, hidrørende fra den ældre middelalders torpanlægsfase.

Danmarks Stednavne² noterer da også om stednavnet Grydstrup i Rynkeby sogn, at det omtales fra 1865 og frem som navn på en bebyggelse af huse, men tillige, at Grydstrup optræder som marknavn i markbogen 1682 »Grystrop Marken, Gridtzstrop Lycke, Grystrup Krog, der rimeligvis er vidnesbyrd om en forsvunden bebyggelse«. Tolkningen af Grydstrup-marknavnene som vidnesbyrd om en forsvunden torpbebyggelse fra middelalder, bestyrkes af Flødstrup sogns bebyggelsesstruktur.³

Kirkebyen Flødstrup er som typisk for kystsogne placeret i det inderste hjørne af sognet. Trods -torpnavnet er der ingen tvivl om, at Flødstrup må opfattes som en adelby. I en afstand af omtrent 2 km (bortset fra Grydstrup) er anlagt en perlerække af torper: Kissendrup, Langtved, Mullerup, Hagedrup (nedlagt i 1722 og jorden lagt under nabohovedgården Skovsbo) og endelig Grydstrup, der i hvert fald var nedlagt i 1682 og sikkert længe før, eftersom Danmarks Stednavne ikke

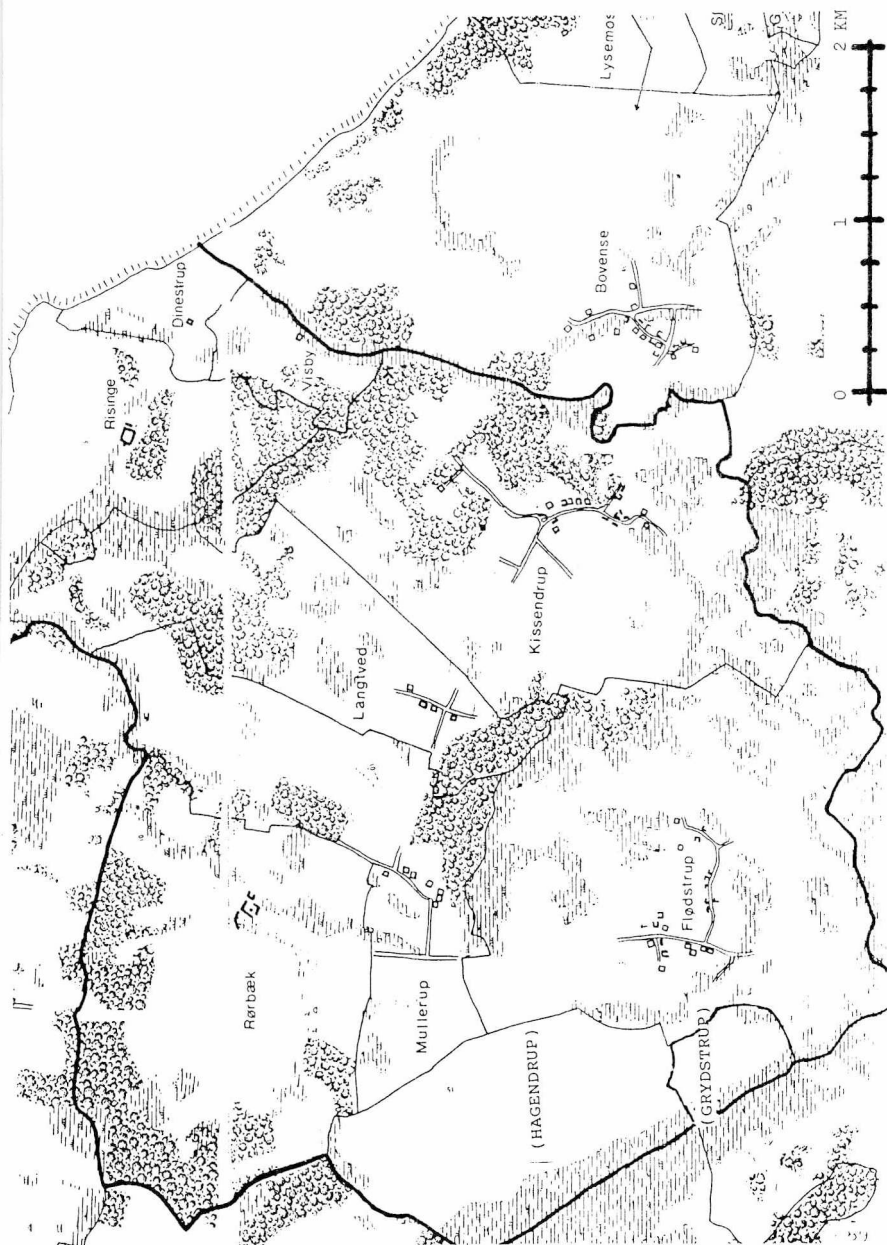

Grydstrup Huse. Husmandsudstykning fra Skovsbo hovedgård. Foto jan. 1991, EP.

meddeler belæg for bebyggelsens eksistens i 1500–1600-tallet. På grundlag heraf har jeg tidligere medtaget⁴ Grydstrup som et eksempel på en landsby (de fleste fynske torper er små) landsbyer, en række dog enestegårde) nedlagt i senmiddelalderen. Øjensynlig var området senere inddraget under Skovsbo hovedgårdsmarker, hvilket forklarer det ejendommelige skift i sognetilhørsforhold.

Grydstrup har utvivlsomt oprindeligt hørt til Flødstrup sogn, men da jorden blev inddraget under hovedgården Skovsbo i nabosognet Rynkeby skiftede områdets sognetilhørsforhold samtidig. Som hovedgårdsmark var jorden ikke længere tiendepligtig, og var området tillige ubeboet havde Flødstrup kirke og præst ingen økonomiske interesser i at fastholde områdets status. Grydstrup marken fulgte Skovsbo i Rynkeby sogn som en enklave i Flødstrup sogn.

Ejendommeligt nok findes der på Fyn endnu en nedlagt eller forsvunden bebyggelse ved navn Grydstrup eller Grystrup.⁵ Tilmed stedfæstes denne bebyggelse til Hellerup sogn blot 15 km syd for Grydstrup i Flødstrup sogn. Såvel Hellerup som

Landskabsforhold o. 1800, Flødstrup sogn, Vindinge herred. Såvel Hagendrup som Grydstrup var da nedlagt som bebyggelser og jorden lagt under nabohovedgården Skovsbo i Rynkeby sogn. Grydstrup-marken udgjorde en enklave af Rynkeby sogn i Flødstrup sogn. Kortet er fremstillet på grundlag af Orig. I. kort. Tegnet i Fyns Amts Fredningsafdeling 1983.

Flødstrup sogne er endog beliggende i samme herred, nemlig Vindinge herred. Grystrupgård i Hellerup sogn omtales ifølge Danmarks Stednavne i to kilder fra første halvdel af 1500-tallet, inden den forsvinder. To nedlagte bebyggelser med samme karakteristiske navn inden for samme herred kan nok give anledning til en vis skepsis, og denne skepsis bestyrkedes i forbindelse med min undersøgelse af bebyggelsesudviklingen 1500–1800 i Hellerup, Herrested og Ellested sogne.⁶ Der er nemlig ikke i Hellerup sogn noget spor af en bebyggelse ved navn Grystrupgård, som endda skal have eksisteret endnu i midten af 1500-tallet.

I Danmarks Stednavne (Nr. 13, p. 208) argumenteres på følgende vis for placeringen af Grystrupgård i Hellerup sogn: »Dokumentet fra 1512 er udstedt af sognepresten i Søllinge og Hellerup, som skal have landgilde af gården, som slægten Bild, ejere af (hovedgården) Hellerup, har rådighed over. Dette taler for, at gården har ligget i Hellerup S. I samme retning peger navnets placering mellem Hellerup og Ellinge i jb. før 1540«. De to omtalte kilder er de eneste, der anføres i Danmarks Stednavne.

Dokumentet fra 1512⁷ er udstedt af Jens Mikkelsen sognepræst til Søllinge og Hellerup sogne. Præsten bekræfter: »at det Vikarie, Messer og Gudstjeneste, som holdes om Ugen i Heldrop Kirke, er funderede af Nelss Bildss foreldherne«. Som betaling herfor modtager præsten landgilden af Grystrupgård (9 ørtug byg, 1 fed galt, høns, gås). Herlighed og forsvar af samme gård med tilhørende gæsteri og ret til at indsætte og afsætte fæstere var dog blevet hos Bildfamilien, således at Hans Bild og Niels Bild havde delt herligheden imellem sig (et år til den ene, det næste år til den anden og så fremdeles). »Efter Hans Bildss Død har jeg hørt, at Nelss Bild har været Forsvar for Grystrop gard og altid hjulpet, at Landgildet af Gridstropgard skulle komme til Søllinge Præstegaard for forskrevne Tjeneste.«

Niels Bild (død 1540) var nok efterkommer af Bildfamilien til Hellerup, men i 1512 var han i fuld gang med at samle familiens arveparter til nabogården Ravnholt i Herrested sogn,⁸ hvortil han nævnes fra 1504. I 1509 erhvervede han yderligere en fjerdepart i Ravnholt, der ialt var takseret for 9 ørte korn, 1 skp smør, 1 lybsk mark, 1 lam, 2 gæs, 4 høns, og i 1513 var Niels Bild nået så langt, at han fik en lovhævd på

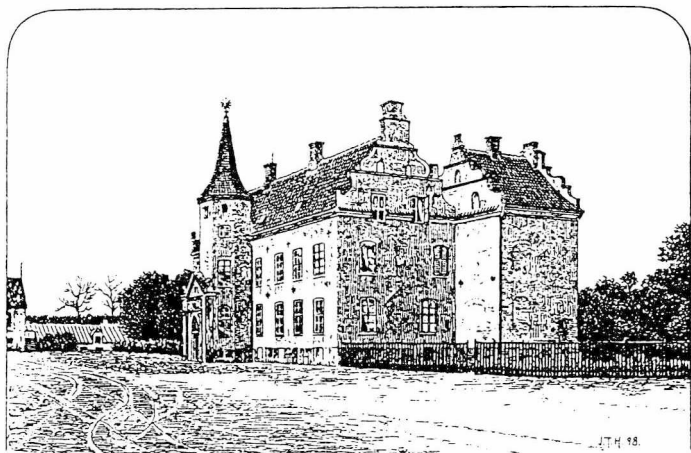
Ravnholt som nu ingen anden havde lod eller del i.⁹ Præstens erklæring om Grystrupgård skal formentlig ses i denne sammenhæng, som en »lovhævd« på denne del af Niels Bilds forholdsvise beskudne besiddelser. Ravnholt og Grystrupgård er typiske repræsentanter for senmiddelalderens små væbnergårde. Begge har de en kornskyld på 9 ørte (eller 3 øre) korn med en tilhørende herlighedsydelse (smør/galt), således at deres størrelse omregnet i hartkorn er på (hver) 17 tdr, svarende til to normalstore bondegårde på denne tid.

Om Grystrupgård muligvis havde en fortid som væbnergård, så mangler fortsat en sikker lokalisering af gården. Danmarks Stednavne bygger her især på Grystrupgårds placering mellem Hellerup og Ellinge i »jordebog før 1540«. ¹⁰ Kilden er en fortegnelse over præstetjenere og altergods i Nyborg len (o. 1537). Her nævnes ganske rigtig Jens Rask i Grystrup med gårdens sædvanlige afgift (9 ørte byg, 1 bolgalt, 2 gæs, 4 høns) som hørende til Hellerup præstegård. Umiddelbart efter nævnes Ellinge præsten. Kilden bekræfter således blot Grystrupgårds tilhørsforhold til Hellerup præsten, men bringer os ikke videre med hensyn til placeringen af gården.

De talrige jordebøger og lister over kirkeligt gods fra reformationstiden skulle give overblik over den katolske kirkes besiddelser, der nu ved reformationen tilfaldt kronen. Dog fik adelen i Christians III's håndfæstning af 30. oktober 1536¹¹ ret til at geninddrage vikariegods: »naar the personer ere døde och affgangne, som nogre vicariiæ vdi forlening haffue, tha maa hwer riddermandsmand och aadell her vdi riigeddt komme tiill thet gods jgienn, som the mett nøgachtige breffue och szegle bewiisze kunde, att the ere rett arffwinge ther till.«

Her kom 1512-brevet givetvis Bild-familien tilpas. Når der ikke længere skulle holdes (katolske) messer i Hellerup kirke, var det vel rimeligt nok, at Grystrupgård kom tilbage til Bild-familien. I en indberetning fra 1554¹² noterer Hans Lauridsen, sognepræst til Søllinge og Hellerup sogne, da også, at han af et vikarie havde en indtægt på 9½ ørte byg og en galt sin tid ud, men herefter skulle det gå fra kaldet til skade for efterfølgerne.

Af Ravnholts godsarkiv fremgår, at Grystrupgård vendte tilbage til godset, hvorfra Niels Bilds søn Evert Bild d. 22. april 1566 mageskiftede Grystrupgård bort til fordel for 2 gårde og 2 bol i landsbyen Atterup, der var umiddelbar nabo til Ravnholt.

Skovsbo hovedgård 1898. Efter Trap: Danmark 3. udg.

De 4 brug havde en samlet kornskyld på 9 ørte byg, foruden smør og herlighedsydelser. Skønt landsbyen Atterup lå meget belejligt umiddelbart op til Ravnholts jord, så hørte landsbyen dog til nabosognet Ellested, men i 1580¹³ fik Ravnholt kongens tilladelse til, at bønderne i Atterup måtte regnes som skattefri ugedagsmænd til Ravnholt, skønt dette privilegium ellers var forbeholdt indensogns bøndergods. O. 1625 blev Atterup nedlagt og størstedelen af jorden inddraget under Ravnholt hovedgård.

Det var således et meget fordelagtigt mageskifte for Ravnholt, og endog fik man 4 (tildels små) gårde for én ganske vist stor gård. Iberegnet de små herlighedsydelser var det samlede hartkorn endda højere for de 4 Atterupgårde end for Grystrupgården. Forklaringen ligger øjensynlig i, at Grystrup lå lige så belejligt for den nye ejer, som Atterupgården for Ravnholt. På Grystrup sad nu Hans Rask (vel en søn af Jens), der udover landgilden på 9 ørte byg, 1 bolgalt, 2 gæs, 4 høns tillige havde fået pålagt at opfede en staldokse for herremanden samt levere en ørte havre i gæsteriafgift. Hans nye husbond var Erik Hardenberg, der skrev sig til Matstrup i Jylland, men tillige ejede hovedgårdene Fårevejle på Langeland samt Vedtofte-

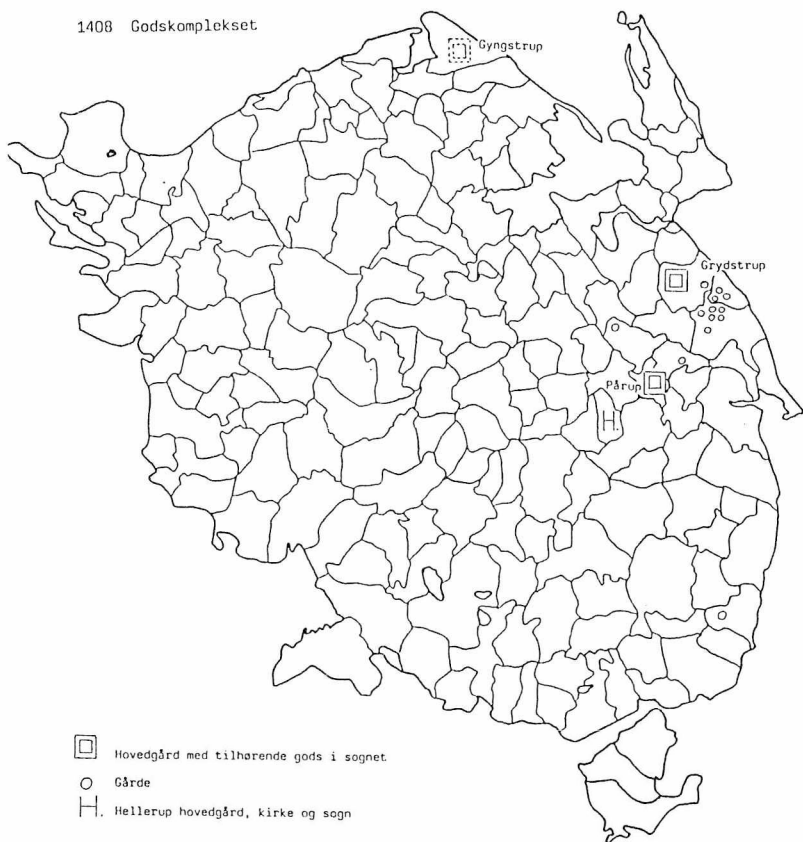
gård, Brolykke og Skovsbo¹⁴ på Fyn. Netop Skovsbo havde Erik Hardenberg store planer med. Han lod hovedgården flytte og opførte den nuværende hovedbygning i 1572–79. Skovsbo blev hans foretrukne opholdssted.

Opkøbet af Grydstrupgård skal ses i denne forbindelse. I 1571 erhvervede Erik Hardenberg en eng i Grydstrup ved et mageskifte med bønderne i de to nabobyer Hagedrup og Flødstrup.¹⁵ Snart efter er Grydstrupgård givetvis blevet nedlagt, og jorden inddraget under det nye Skovsbo, hvorved Skovsbos enklave i Flødstrup sogn opstod. I hvert fald optræder Grydstrup ikke i Skovsbos jordebog fra 1583. Samtidig forøgedes fæstegodset til Skovsbo, således at det øgede hoveri kunne fordeles på flere hænder. Alene ved to godshandler med kronen i 1577 og 1584 erhvervede Erik Hardenberg 26 gårde til Skovsbo.

Grydstrup i Rynkeby/Flødstrup sogn er således ikke en i senmiddelalderen nedlagt torp-landsby, men en stor gård, Grydstrupgård, nedlagt o. 1570–80, for at skaffe mere jord til Skovsbo, der var under opbygning som storgods. Grydstrupgård fungerede, som vi skal se, i 1400-tallet som hovedgård. Har vi således afskaffet en nedlagt landsby (med relation til den senmiddelalderlige krise), har vi til gengæld vundet viden om en væbnergård Grydstrupgård med en rimelig veldokumenteret historie i 1400–1500-tallet.¹⁶ Denne historie hører til gengæld hjemme i Rynkeby sogn og ikke i Hellerup sogn som foreslået af Danmarks Stednavne. Givetvis har der aldrig eksisteret en Grydstrupgård i Hellerup sogn. Faktisk synes Grydstrupgård i 1408 at have været centrum i et lille velarronderet gods, hvis eksistens naturligvis længe har været kendt, men atter er der sket en fejllokalisering, således at hovedgården er blevet placeret i Gyngstrup i Skam herred.

Gyngstrup er placeret ved den nordfynske kyst ved en nu inddæmmed arm af Næraa Strand. Sognet hed i middelalderen og helt frem til 1700-tallet Hundstrup, men skiftede så navn til Krogsbølle sogn.¹⁷ Bortset fra det omtalte belæg fra 1408 omtales Gyngstrup første gang i 1451 og da i navneformen Gynstorp.¹⁸ Ifølge skattemandtallet fra 1511¹⁹ var der da i »Gynstrop« 8 bønder, hvoraf de 4 åbenbart var selvejere.²⁰ Eggert Frille samlede allerede gods i byen i 1451 og ved skiftet efter hans datter i 1504 fordeltes 2 gårde i Gyngstrup.²¹

Der findes således ingen antydning af en hovedgård i Gyng-

Niels Jensen Bilds gods 1408.

strup i senmiddelalder, bortset fra det nævnte belæg af 25. juli 1408, hvori omtales en lovhævd på to mindre godskomplekser:²² »Gyindstrup i Slostrup s. og alt andet Gods, som ligger til forn. Gyindstrup i samme sogn, en Gaard i Laangsvadtz gartte (Jenns Skøtte), en Gaard i Keszenndrup (Jenns Poulzen), 3 i Bonase, 1 i Askou i Affuendzleff S., 4 i Skalkendrop (Oluff Buk og Jensz Nielszønn), 1 Gaard i Affuensleff (Nielsz Langebalck),

alt det Gods, som ligger til Paderup i Ellingh S., og 1 Gaard i Sodorp, 1 i Aarde (Mekell Smed), 1 i Veilby«.

Pårupgård i Ellinge sogn omtales adskillige gange som hovedgård i 1400–1500-tallet,²³ men o. 1600 blev den degraderet til fæstegård. En fæstegård, der dog endnu i 1664 skilte sig klart ud med et hartkort på 31 tdr.²⁴ Derimod er det andet omtalte gods kompleks »Gyindstrup« i Slostrup sogn straks sværere at placere, især fordi der ikke findes noget Slostrup sogn på Fyn. John Kousgård Sørensen anfører da også under omtalen af Laangsvadtz gartte = Lavindsgårde (Rønninge sogn):²⁵ »Da afskriften af 1408-dokumentet i Anne Krabbes kopibog indeholder flere fejlagtige stednavneformer (Slostrup: Hundstrup, Bonase: Bovense, Aarde: Oure), bør 1482-dokumentets former lægges til grund for tolkningen« (af Lavindsgårdes navn).

Tolkningen af »Slostrup« som en fejlskrivning for Hundstrup, hviler øjensynlig udelukkende på identificeringen af »Gyindstrup« med Gyngstrup i Hundstrup sogn, Skam herred.

Den geografiske fordeling af 1408-godset peger imidlertid afgørende på, at »Gyindstrup« er en fejlskrivning for Grydstrup i Flødstrup sogn, eftersom hele komplekset ligger klart koncentreret i det østfynske område, medens der iøvrigt overhovedet ikke omtales gods på Nordfyn. Tilmed er det væsentligt lettere at forklare Slostrup som en fejlskrivning ikke for Hundstrup, men for Flostrup, som Flødstrup benævnes adskillige gange fra 1348 til 1449.²⁶

Er det således navnemæssigt mere tilfredsstillende at identificere Gyindstrup i Slostrup sogn med Grydstrup i Flødstrup sogn, så støttes denne tolkning afgørende af gods kompleksets geografiske fordeling i 1408. Tilmed er det muligt at drage en lige linie besiddelsesmæssigt fra 1408 dokumentet til Grydstrupgård i 1500-tallet. Det var nemlig ridderen Niels Jensen Bild til Hellerup, der efter 4 kongelige dombreve blev indført i Grydstrupgodset i 1408. Ganske vist førte Niels Jensen Ulfeldt-slægtens våben, men hans eneste datter Tale Ulfeldt blev gift med Peder Ottesen Bild. Parret boede på Hellerupgård, og den førømtalte Niels Bild, der havde Grydstrupgård i forsvar i 1512, var deres sønnesøn.²⁷ Når det i 1512 hedder, at Grydstrupgård er funderet som vikariegodt til Hellerup præsten, af Niels Bilds forfædre – men åbenbart ikke i mands minde – må

Højryggede agre i Grydstrup skov. Træernes skygger understreger skovbundens bølgende forløb. Foto jan. 1991. EP.

vi vel forestille os, at det kan være sket i Tale Ulfeldt og Peder Ottesen Bilds tid på Hellerup.

Det kan altså konkluderes, at der ikke findes nogen belæg for en hovedgård i Gyngstrup i 1408 eller for den sags skyld nogensinde, ligesom Grydstrupgård i Hellerup sogn ej heller har eksisteret. Til gengæld for tabet af disse to gårde har vi så vundet et nyt – endog forholdsvis veldokumenteret – senmiddelalderligt væbnergods, der kan følges fra 1408 til nedlæggelsen o. 1570 under nabohovedgården Skovsbo. Væbnergården var da forlængst blevet til en stor fæstegård, lagt som vikariegods til Hellerup-præsten, men efter reformationen vundet tilbage af giverslægten. En spændende historie der udmærket illustrerer mange af 1400–1500-tallets karakteristiske udviklingstræk.

I betragtning af at nogle mærknavne fra 1682 var det eneste, der umiddelbart var tilbage af Grydstrupgård, har vor lille detektivhistorie naturligvis en lokalhistorisk relevans: to hovedgårde for meget – og en for lidt. Mere generelt kan ek-

semplet bruges til at understrege, at det middelalderlige kilde-materiale, hvor beskedent det end er af omfang, langt fra er sorteret på plads i en bebyggelseshistorisk sammenhæng.

Problemet er naturligvis, at den altdominerende sorterings-faktor er stednavnet. Danmarks Stednavne udgør her den uundværlige nøgle til identifikation af stednavne. Da stednavnene jo imidlertid ændrer sig over tid, da stavemåderne varierer på samme tid og fejlskrivninger forekommer, kan det være vanskeligt at nå til en entydig stedfæstelse af navnet. Yderligere er der jo ofte flere lokaliteter, der bærer samme navn, selv inden for et forholdsvis begrænset område. F.eks. er det vanskeligt at se, hvorfor 1408-dokumentets Aarde nødvendigvis må være Oure (i Oure sogn). Gården nævnes i 1408 mellem Såderup og Vejlby, hvad ikke giver megen hjælp. Måske har Danmarks Stednavne valgt at satse på Oure som en stor østfynsk kirkeby, men afstanden fra Pårupgård til landsbyen Ore i Sdr. Nærrå sogn er dog langt kortere. Udover disse to ligger der på Fyn yderligere en række bebyggelser med dette navn: Ore, Ore sogn, Vends herred; Orelund, Sandager sogn, Båg herred; Oure, Ulbølle sogn, Sallinge herred. Der kan argumenteres mod alle disse muligheder ud fra beliggenhed, besiddelsesforhold og navneformer, men alligevel viser eksemplet tydeligt de problemer, der kan rejse sig ved lokaliseringen af et stednavn. Tilmed må der jo tages højde for, at antallet af nedlagte bebyggelser er meget stort. Et stednavn, der vedrører en sådan tidlig nedlagt bebyggelse, vil have gode muligheder for at blive fejllokaliseret til en (eksisterende) bebyggelse med lignende navn.

Også i samtiden har der naturligvis været mulighed for fejlidentifikation. Af samme grund anføres ofte i hvilket sogn og/eller hvilket herred den pågældende bebyggelse ligger, hvorved fejlmulighederne naturligvis indskrænkes drastisk. Alligevel viser Grydstrup-eksemplet os klart, hvilke muligheder for lokaliseringfejl, der reelt eksisterer.

Ejendomshistorie, bebyggelsesstruktur, ejerlavnsformer, geografiske forhold er, som demonstreret, væsentlige kontrolmuligheder i lokaliseringsarbejdet, men det er indlysende at en sådan kontrol forudsætter en dybtgående bebyggelseshistorisk gennemgang af området. En sådan kontrol kan derfor kun udføres ved undersøgelser af enkeltlokaliteter.

Med Danmarks Stednavne har stednavneforskere givet

historikerne et uundværligt redskab til bebyggelseshistoriske analyser på et regionalt niveau, omvendt vil det formentlig ofte vise sig muligt for bebyggelseshistorien at korrigere lokaliseringsfejl for navnebelæg ved detailanalyser af enkeltlokaliteter.²⁸

Arkæologisk set mangler stadig en præcis lokalisering af hovedgården Grydstrup i ejerlavet, ligesom det ved lejlighed bør undersøges, om de højryggede agre i Grydstrup skov stammer tilbage fra Grydstrupgårds marker.

Noter

1. KTM j. nr. 72.
2. Nr. 14. Odense Amts Bebyggelsesnavne. Ved J. Kousgård Sørensen. Kbh. 1969. s. 134. Navnet foreslås tolket som afledt af glde. »gryt«: sten, stenet grund, kombineret med torp endelsen.
3. E. Porsmose: De Fynske Landsbyers Historie. 1987, s. 69.
4. E. Porsmose: Den Regulerede Landsby. Studier over bebyggelsesudviklingen på Fyn i tiden fra ca. 1700 til ca. 1000 e.Kr. fødsel. I-II. 1981, s. 382.
5. Danmarks Stednavne. Nr. 13. Svendborg Amts Bebyggelsesnavne. Kbh. 1958. Ved J. Kousgård Sørensen, s. 208.
6. E. Porsmose: Gårdbrugerforhold og -økonomi 1500–1800. Gårdens udvikling fra jernalder til nyere tid. Odense 1983, s. 196–207.
E. Porsmose: Herresteds agersystemer 1500–1800. Dansk Landbrug i Oldtid og Middelalder, Odense 1984, s. 61–73.
7. Repertorium diplomaticum regni Danici mediaevalis 2. rk., nr. 12 151, 27 marts 1512.
8. Th. Thaulow: Stamhuset Ravnholt-Nislevgaard-Hellerup's Godshistorie. Kbh. 1957, s. 22 ff.
9. Dokumenterne findes i Ravnholt godsarkiv. Afskrift ved A. Crone. Literaria. LAO. (Landsarkivet i Odense).
10. Ifølge forkortelseslisten i Danmarks Stednavne Nr. 13 menes hermed »Jordebog over Nyborg Len. Uden år. RA Lensregnskaber og jordebøger fra Falster og Fyn. 51.« I dette tilfælde må imidlertid tænkes på RA. Reg. 108A. Pk. 49, stk. 4: Fortegnelse over kirke-tjenere og præstetjenere i Nyborg Len. O. 1537.
11. Samling af Danske Kongers Haandfæstninger. Kbh. 1856–1858 (1974) s. 82 ff.
12. Register på præsternes underholdning i Nyborg Len 1554. Fra Fyns Fortid. I. 1916, s. 129.
13. Ravnholt Godsarkiv 30. marts 1580.
14. Som et led i undervisningen i bebyggelseshistorie ved Historisk

- Institut, Odense Universitet, efteråret 1982 arbejdede et hold studenter under ledelse af undertegnede med Skovsbo gods som case study. Se herom Åse Munkholm Andersen og Jacob Christensen: Skovsbo gods og Rynkeby Sogn. Cartha. Årsskrift for Kerteminde Museum 1982. 1983, s. 30–44.
15. Erik Hardenbergs jordebog, 1583 s. 29. Udgivet af H.H. Fussing i Odense Katedralskoles Årbog. 1928.
 16. Jvf. E. Porsmose: De fynske Landsbyers Historie. 1987, s. 86, 125.
 17. Trap: Danmark. Bd. V.1. Odense Amt. Kbh. 1956, s. 337 ff.
 18. Danmarks Stednavne. Nr. 14. 1969, s. 167.
 19. Skattemandtal 1511. RA. Reg. 108A pk. 4 stk. 4 og 5.
 20. Næsbyhoved Lens regnskaber 1502–10. RA. Reg. 108A pk. 6.
 21. Repertorium 21/1 1451 og 23/6 1504.
 22. Repertorium 25/7 1408. Kun kendt i afskrift fra Anne Krabbes kopibog.
 23. Trap: Danmark. Bd. 13: Svendborg Amt, 1957, s. 889 f.
 24. RA. Rentekammeret. Amtstuematriklen 1664, nr. 1809 Nyborg Amt, Ellinge sogn.
 25. Danmarks Stednavne Nr. 14. 1969, s. 107.
 26. Danmarks Stednavne. Nr. 13. 1958, s. 180.
 27. Thaulow: Anf. a. 1957, s. 16 ff.
 28. Se endvidere E. Porsmose: Den Regulerede Landsby. 1981, s. 46 f, 242, 470, 495 f.